

a švýcarské situaci tu hrají prim příspěvky francouzské, což nepřekvapí, vezmeme-li v úvahu, jak silně je zkoumání symbolické dimenze politiky přítomné ve francouzské historii a politické antropologii. Marc Abélès ukazuje, jakých symbolických nástrojů využívali dva francouzští prezidenti tzv. Páté republiky, generál de Gaulle a François Mitterrand, aby se v očích francouzské veřejnosti stali tím, čím být chtěli, ať už „inkarnací Francie“, nebo „prezidentem všech Francouzů“. V případě de Gaullova hrály ústřední roli televizi přenášené tiskové konference, politické liturgie, v nichž hlavní postava mohla využít veškerého svého řečnického a hereckého talentu k přesvědčivé inscenaci Francie jakožto svého druhu demokratické monarchie řízené voleným prezidentem. Mitterrand, ač byl původně velkým kritikem de Gaulleova pseudomonarchismu, osvědčil v prezidentském úřadě schopnost využít dostupných symbolických nástrojů přinejmenším tak dobře jako jeho předchůdce. Jednorázovými i opakovánými akty, jakým byla návštěva Pantheonu po prvním nástupu do prezidentské funkce nebo každoročně se opakující rituální výstupy na vrch Solutré, se Mitterrandovi podařilo obsadit roli ztělesnění republikánských ideálů a dalších hodnot drahých francouzským voličům, která posilovala jeho reálný politický vliv i v těžkých časech tzv. kohabitace, kdy se těžiště exekutivní moci přesouvá na premiéra, a pomohla mu dosáhnout znovuzvolení.

Fenomémem Mitterrand se zabývá také příspěvek Ernsta Seidla o tzv. velkých projektech, jež tento prezident realizoval v Paříži. Dobře se tu ukazuje spojitost mezi politickou kulturou a kulturní politikou: ony hodnoty, jejichž žijícím symbolem a ztělesněním se prezident stal, slouží jako základ ambiciózní kulturní politiky státu, v němž je hned po prezidentovi druhým nejmocnějším mužem ministr kultury.

Editoři sborníku – vyjma stručného úvodního přehledu – nesumarizují, nesrovnávají a nevyvozují závěry ze zjištění, k nimž tyto většinou velmi zajímavé příspěvky do-

spěly. Je proto na čtenářích, aby si své dojmy z četby utřídili sami, což vzhledem k šíři a rozdílnosti témat není snadná věc. A třebaže rámcové téma je dáno, způsoby zpracování a přístupy k němu se autor od autora/ky značně liší. Přesto se zdráhám editorům tento volnější přístup k editovaným materiálům vytýkat. V situaci, kdy existuje jen minimální konsensus o tom, co kultura je, k čemu je dobrá, jak ji zkoumat či – s prominutím – hodnotit, je cenná každá práce, která se snaží poodhalit závoj, pod nímž se kultura i politika snaží skrýt samotný fakt své často velmi osudové vzájemné přitažlivosti.

Marek Skovajsa

Georg Simmel: *O podstate kultúry*

Bratislava, Kalligram 2003, 224 s.

Eseje Georga Simmela v slovenskom preklade, ktoré vychádzajú knižne pod názvom *O podstate kultúry*, naväzujú na jeho sprístupňovanie v periodikách.

V časopise *Filozofia* 7/1999 vyšiel preklad eseje *Most a dvere* v preklade Olgy Sisákovéj a Ladislava Sisáka. Z úvodnej poznámky sa možno dozvedieť, že preklad „bol pôvodne určený študentom Katedry filozofie na FF v Prešove na textový seminár Simmelove eseje k filozofii kultúry s predpokladom, že študentov na Simmelovom spôsobe filozofovania a teoretizovania zaujme to, čo všeobecne imponuje súčasnému čitateľovi, t.j. umiernený hodnotový relativizmus a metodologický pluralizmus, ale aj to, čo priam udivuje, a to je šírka a neočakávanosť tém, ktoré prekvapujúco korešpondujú s neuralgickými bodmi súčasného filozofického a sociologického myslenia“. Vo *Filozofii* 5/2001 vyšiel preklad *Veľkomestá a duchovný život* od tých istých prekladateľov. V periodiku *OS (Občianska spoločnosť)* 6/2001 uverejnili preklad Simmelovej eseje *Psychológia šperku*, opatrený obsiahlou úvodnou poznámkou nazvanou „Georg Simmel: zakladateľská osob-

nosť modernej sociológie“. Autorom prekladu aj poznámky je Ladislav Šimon, pedagóg Katedry germanistiky Prešovskej univerzity.

Od tohto autora sú aj preklady Simmelových esejí a doslov k nim v súbore pod názvom *O podstate kultúry*, ktoré vydáva bratislavské vydavateľstvo Kalligram v edícii Eseje.

Niektoré z esejí tohto súboru sú už v češtine prístupné, vďaka známemu výberu z tvorby G. Simmela *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje* /Praha, Sociologické nakladatelství 1997/, konkrétne: *Móda, Dobrodružstvo, Psychologie hanby, Psychologie šperku*. Ak sú viaceré preklady toho istého textu, láka to k porovnávaniu, ale toto dobrodružstvo presahuje zámer informatívnej recenzie.

Okrem uvedených štyroch esejí obsahuje výber Podstata kultúry ďalších jedenásť esejí, a to v poradí: *Pojem a tragédia kultúry, Veľkomestá a duchovný život, Ženská kultúra, O realizme v umení, L'art por l'art, K filozofii herca, O karikatúre, Ruina, Individualizmus, Košetéria, Exkurs o probléme: Môže existovať spoločnosť?*

Výber zo Simmelovho diela urobil prekladateľ podľa toho, ako uvádza v doslove, ktoré texty ho pri čítaní zaujali. Vychádza zo súborného 24 zväzkového diela G. Simmela, ktoré vychádza od roku 1989 vo frankfurtskom vydavateľstve Suhrkamp. Konkrétne ide o nemecké originály: *Philosophische Kultur*. Berlin: Verlag Klaus Wagenbach 1998; *Schriften zur Soziologie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp 1983; *Gesamtausgabe*, Band 2,7,13, Frankfurt am Main Suhrkamp Verlag 1993–1995.

Esej *Pojem a tragédia kultúry* je vlastne Simmelovým výkladom jeho koncepcie sociológie kultúry. Simmel sa – na rozdiel od iných klasikov sociológie E. Durkheima, K. Marxa, M. Webera, ktorí samotný pojem kultúra používali iba výnimočne, pravdepodobne aj pre dobovo zideologizovaný spor civilizácia verzus kultúra – venoval téme kultúra programovo. Diskusiou na tému civilizácia verzus kultúra – v ktorej bola vyhranená francúzska dobová preferencia civilizácie

pred kultúrou, kým v nemeckej optike mala prioritu Kultúra – sa Simmel zrejme ani nezapodieval, na margo civilizácie iba poznamenal, že je to „čosi celkom, alebo relatívne cudzie, čo v našom jazyku deklasované nazývame civilizáciou“ (s. 12).

Názov esej *Pojem a tragédia kultúry* možno pochopiť po jej prečítaní aj tak, že Simmelovo videnie tragédie kultúry predpokladá pochopiť jeho pojem kultúry. Simmel definuje kultúru na viacerých úrovniach od predbežných ako „kultúra je cesta duše k sebe samej“, cez „kultúra je cesta od uzavretej jednoty cez rozvinutú mnohorakosť, k rozvinutej jednote“. Vychádza zo svojho fundamentálneho dualizmu, kultúra podľa neho predstavuje riešenie rovnice subjekt – objekt, rozlišuje kultúru subjektívnu a objektívnu, alebo kultúru „osobnú“ a „vecnú“. Podľa Simmela podstatné pre pochopenie kultúry je, že sa stretnú dva prvky, z ktorých ani jeden ju sám pre seba neobsahuje – subjektívna duša a objektívny výtvar. Subjektívna kultúra musí pri kultivácii rozvinúť vlastné potencie, k zdôrazneniu a znázorneniu čoho Simmel pridáva „jazykovú pomôcku“. Plánka sa kultiváciou zmení na záhradnú jablňu, ale keď sa z toho istého stromu zhotoví lodný stožiar, nikdy nepoviem, že kmeň sa kultivoval na stožiar (s. 11). Podmienkou kultúry teda je kultivácia subjektu, jeho vlastných dispozícií, ale nie iba „čisto zvnútra“, napríklad meditovaním, ale zahrnutím objektívnych výtvarov ducha, ako sú umenie, mravy, veda, náboženstvo, právo, technika a spoločenské normy. Kultúra je medzi subjektívnym životom, ktorý plynie, je konečný a jeho objektívnou kultúrou, strnulou, bez časových limitov. Tento dualizmus vytvára stále vnútorné napätie medzi životom a formou, ktoré je zdrojom premenlivosti foriem života. Kultúra je vždy syntézou, ale syntéza nemusi byť vždy jednotou. Syntéza subjektu a objektu nie je vždy substancionálna, dotýkajúca sa bytia oboch, paralelizmus nie je nevyhnutný, vzniká paradox a tragédia. Tragédiou kultúry nechápe jej krízu a predzvesť jej zániku, ale pomenúva ňou vlastne možnosti

sprostredkujúcich medzičlánkov medzi subjektívnou a objektívnou kultúrou, možnosti osamostatnenia sa a nadvlády objektívnej kultúry.

Simmel bilancuje, že v čase pred modernou dobou napätie medzi subjektívnou a objektívnou kultúrou bolo zdrojom procesov dekonštrukcie a rekonštrukcie kultúry. V modernej dobe sa sprostredkujúce medzičlánky v dôsledku rastúcej sociálnej diferenciácie nielen množia, ale začínajú sa riadiť vlastnou logikou, v ktorej dominantnou hodnotou sú peniaze a práve peniaze začínajú ovládať vzťahy medzi subjektívnou a objektívnou kultúrou. Podľa Simmela v epoche tovarovej produkcie dochádza k čoraz väčšiemu paradoxu, že kultúrne obsahy síce vytvárajú subjekty a subjektom sú aj určené, ale v meziforme objektivity sledujú imanentnú logiku vývinu, a tým sa odcudzujú svojmu pôvodu a účelu (s. 28).

Simmel tu ako príklad uvádza nielen techniku s jej osudovou „obsedantnosťou“ vytvárať ponuky tovarov, ktoré „podnecujú umelé a z hľadiska subjektov nezmyselné potreby“, ale aj vedu, keď sa vedeckosť hodnotí „podľa metódy“. (Mimochodom, jednoznačný postoj Simmela k stavu „niektorých vedeckých odvetví“ predstavuje zmenu jeho štýlu od neustále prítomného: „na jednej strane... na druhej strane“. A čitateľ môže pokračovať, že podobnosť medzi týmito Simmelovými opismi praktík „niektorých vedeckých odvetví“ a súdobými hodnoteniami vedeckosti jeho produkcie môže byť „na jednej strane“ nenáhodná a „na druhej strane“ čisto náhodná... avšak Simmel to prezentuje len ako malú vsuvku v svojom výklade sociologickej koncepcie kultúry.)

Pri konfrontácii nahromadenosti objektívnej produkcie kultúrnych obsahov a možností subjektu Simmel poukazuje, že pre moderného človeka je „typická problematická situácia... neustála podráždenosť, lebo to všetko nepodnecuje k vlastnej tvorivosti, ale je iba spoznávaním a vychutnávaním, ktoré nemožno vstrebať a ktoré zostáva ako balast... Vzniká tragická situácia, že kultúra objektívna spôsobuje subjektívnej kultúre bezradnosť

a štiepenie.“ (s. 26) Podľa Simmela tragická osudovosť je, na rozdiel od vonkajšej, situácia, v ktorej ničivé sily obrátené proti bytosti vyvierajú z jej najhlbších vrstiev (s. 30). „Veľké podujatie ducha, prekonať objekt tým, že sa sám vytvára ako objekt, aby sa obohatený o tento akt znova vrátil k sebe samému... v konečnom dôsledku produkuje logiku a dynamiku, ktorá obsahy kultúry s čoraz väčším zrýchlením a s čoraz väčším odstupom vzdáľuje od účelu kultúry (s. 33). Ak v minulosti napätie medzi životom a formou sa riešilo utváraním nových foriem, podľa Simmela už po zavedení trhu a peňazí do vzťahov medzi subjektívnou a objektívnou kultúrou realisticky nie je možno takéto riešenia predpokladať.

Simmel v tejto situácii vidí východisko v orientácii na minulosť a tradíciu, nie v zmysle únikovej funkcie, ale ako hľadanie a pochopenie jedinečných osobností, ako modelu pre súčasnú rezistenciu voči manipulácii neprehľadnej a nekontrolovateľnej sily peňazí a moci. Mal v tomto zmysle „afinitu“ najmä k umelcom ako jedinečným autenticky tvorivým bytostiam a k umeleckým dielam tvoreným jednotlivcami.

Ak čitateľ text Pojem a tragédia kultúry kvôli zložitým súvetiam možno aj popreskakuje, určite sa tak nestane v nasledujúcej eseji *Veľkomestá a duchovný život*. Epochálna zmena života urbanizáciou je tu brilantne vyjadrená. To, že nebola táto esej medzi dielami klasikov, na ktorých sa desaťročia profilovali diskusie o moderne, je na škodu veci. A prekvapuje, že chýba v súčasných slávnych dielach o zrážkach kultúr. Mestská mentalita euroamerickej kultúry, opierajúca sa o individualizmus, peniaze, kalkul, blazenosť, artikuluje zásadne inak a zásadne iné „hodnoty“ a „ľudské práva“, než mentalita kmeňová, v ktorej prežitie jednotlivca je podmienené prežitím kmeňa.

Rozsahom najväčšia je v súbore esejí esej *Ženská kultúra* a okrem toho rodová optika zreteľne rezonuje aj v ďalších esejach, ako je *Koketéria a Dobrodružstvo*. Simmel spomedzi klasikov sociológie venoval najviac po-